

sententiæ significant. Unde tandem executio sententiæ non immerito sub strepitu iudicii comprehendi videtur, ut aperte significatur in dicta leg. *Ut in die*; et in illa esse solet major perturbatio partium et populi, et major distractio quam in sententiæ prolotione; videtur ergo comprehensa in d. cap. ult. de Fer. At ibidem irritantur omnes actiones quæ prohibentur; ergo. Dico autem, quantum possint, quia, cum executio consistat in facto, aliquando est irrevocabilis, ut constat.

13. *Fierine possit appellatio in festo.* — Tandem de appellatione dubitari potest, an liceat in die festo illam interponere. Et ratio dubii esse potest, quia non licet in die festo seu feriato appellationem prosequi; ergo nec illam proponere. Antecedens commune est Doctorum, ut statim dicam, et sumitur ex lege 1, Cod. de Fer. Consequentia vero probatur, quia sicut prosecutio appellationis pertinet ad strepitum iudicii, ita etiam propositio; loquimur enim de judiciali appellatione: illa autem actus judicialis est, et pars processus; ergo. Et confirmatur, quia non est necesse appellationem in continenti fieri, nam jura decem dies concedunt, et ordinarie melius ac maturius est non statim appellare; ergo nulla moralis necessitas esse potest appellandi in die festo, quia intra decem dies semper sunt aliqui profesti; et, si ultimus sit festivus, nullum incommodum est prævenire, vel, si primus feriatu sit, postponere. Cur ergo dabitur hæc licentia pro die festo? Adde, nullum jus canonicum talem licentiam dare; jura autem civilia vel etiam id non dicunt, vel, licet dicerent, non sufficeret. Multa enim opera fieri permittuntur, in diebus feriatis, jure civili Digestorum, et Codicis in tit. de Fer., quæ in die festo non licent, nisi quatenus per Canones permittuntur, quia hæc materia canonica est.

14. *Quid in hoc censeant jurisperiti.* — *Glossa.* — Nihilominus Doctores juristæ communiter docent, appellationem posse in die festo interponi, licet eam prosequi tunc non liceat. Ita *Glos.*, in dicto cap. ult. de Fer., et ibi Panormitanus, num. 12; *Glos.*, in leg. 1 de Fer., et Cajetanus, dicto art. 4, § *Sed ad hoc*, dicens, *prohiberi homines litigare in die festo, actu appellandi excepto, qui omni tempore licitus reputatur*; nullam vero probationem adjungit. *Glossa* autem dicta id colligit ex dicta lege 1, Cod. de Feriis, adjunctis leg. 1, § *Dies*, ff. Quando appellandum sit, et Authentic. de Appellatione, et intra quæ tempora, collat. 4, in principio. Sed in illis legibus nihil inventio

de hoc articulo tractatum: nam § *Dies*, et in Authentic. solum agitur de numero dierum, intra quem appellandum est; et quod illi dies sint utiles, ita ut per iudicem non impediatur appellatio. In lege autem 1, Cod. de Fer., solum dicitur, ita esse servandas, quoad appellationem, ferias repentinas, sicut solemnes, *Sine ulla adjectione*. Unde ex his juribus inter se collatis ad summum videtur posse colligi, licitum esse appellare in die festo, quando necessitas urget, vel præfinitus numerus dierum finitur, nisi ita fiat; ex quacumque causa id accidat. Nam cum appellatio sit quedam naturalis defensio, merito tunc conceditur, ne homo illa privetur. Si vero commodissime potest anteponi, vel postponi ad diem festum, nec ratio naturalis defensionis postulat ut id fiat tali die, nec jura citata id permittunt, nec, si permitterent, extendenda viderentur ad festa religiosa. Quare licet non audeam id damnare, nec videatur excessus gravis, quia sine magno strepitu fieri potest, et est res favorabilis, nihilominus consulerem ut in die profesto fiat, quoties commode possit.

15. *Differentia inter duo capita juris.* — Advertendum præterea est, cum dicitur actus extrajudiciales validos esse et licitos, intelligendum id esse ex vi illius decreti, seu legis, per quam processus, sententia, et strepitus judicialis prohibentur, nam alio ex capite contingere potest ut actus malus sit. Est item notanda differentia inter c. 1 et ult. de Fer., quod in 1 non additur irritatio, quæ additur in ult. Et ideo omnia, quæ in primo cap. prohibentur, si non prohibentur in ultimo, licet cum peccato fiant, valida sunt. Quæ autem in neutro cap. prohibentur, et servilia non sunt, illicita non sunt, ex eo præcise quod in festo fiant, nisi aliunde habeant malitiam.

16. *Enodantur due difficultates.* — Et ex hoc principio expediendum est dubium, quod Cajetanus proponit, an liceat advocato informare iudicem in die festo. Dicendum est enim hoc in neutro capite esse prohibitum, quia est actus extrajudicialis, et non est servilis, et ideo nullo jure prohibitus est. Item ex eodem principio respondendum est interroganti, an iudicium arbitri sit in die festo prohibitum. Distinguendum enim est (cum Abb., d. c. ult., n. 10), de vero arbitrio, et de inter-nuncio, quem ipse *arbitratorem* seu *compositorem* vocat. Et de primo dicendum est, non licere coram eo causam agere in die festo, nec ei sententiam ferre. Ita habetur expresse

in l. *Omnes dies*, C. de Fer., ubi dicitur: *Nec apud ipsos arbitros, vel a iudicibus flagitatos, vel sponte electos, ulla sit cognitio jurgiorum*. Et ratio est, quia ille procedit judiciali modo instar iudicis. De alio vero, ait Panormitanus posse munus suum exercere in die festo, quia solum est amicabile fœderator, et conciliator pacis; fœdera autem, et similia pacta non sunt in die festo prohibita, ut ex eisdem juribus colligitur, et latius ipse probat.

17. *Utrum sit licitum in festo juramentum extrajudiciale.* — Tandem circa tertium caput harum actionum, quæri potest an juramentum extrajudiciale sit in die festo licitum, vel prohibitum. Nam de judiciali jam supra dictum est, per se universaliter prohiberi in qualibet causa, non solum ex vi illius specialis prohibitionis, sed etiam ex vi prohibitionis totius iudicii forensis. De aliis vero juramentis extrajudicialibus, Panormitanus, in dicto cap. 1 de Fer., n. 8, et clarius in c. ult., n. 18, sentit, etiam extra iudicium, esse prohibitum omnè juramentum in die festo. Potestque suaderi, tum quia in dicto c. 1 distincte ponitur prohibitio juramenti, et prohibitio placiti ac iudicii; tum etiam quia fuisset superflua illa prohibitio juramenti, si de solo judiciali intelligeretur, quia jam erat contenta in prohibitione iudicii; tum denique quia ibi excipitur juramentum pro pace, quod extra iudicium fieri solet in quocumque fœdere, vel conventionione. Nihilominus Cajetanus, in d. art. 4, § *Secundum*, intelligit illud cap. 1, de juramento *solemniter in iudicio præstando*. Et suaderi potest, tum quia textus, juxta subjectam materiam, videtur loqui de judicialibus actionibus; tum maxime quia alias omne juramentum, alioquin licitum ex objecto, fine, et aliis circumstantiis extra tempus, ex eo solum quod in festo fiat, esset speciale peccatum; quod videtur absurdum, et contra omnem usum et sensum Ecclesiæ, et contra rationem, quia nulla erat causa vel necessitas prohibendi hoc modo omnia juramenta. Et similiter omne juramentum, alias illicitum, in festo prolatum, esset duplex peccatum, quod etiam est contra generalem regulam de aliis peccatis positam.

18. *Auctoris iudicium.* — Ego vero dicerem, nec omnia juramenta, publica et privata, et quomodocumque facta, esse prohibita in illo textu, propter secundam rationem pro Cajetano factam, et quia non oportet adeo extendere legem odiosam; nec sola juramenta, quæ in iudicio postulatur, esse ibi prohibi-

ta, sed omnia etiam quibus pacta et conventa inter homines firmantur, et præsertim illa, quibus contractus, ibi comprehensi sub nomine *mercatus*, firmari solent. Moveor autem præcipue illa exceptione, *nisi pro pace*; nam juramentum pacis non est iudiciale, et ne videatur comprehensum, excipitur; ergo signum est non prohiberi tantum iudiciale juramentum. Pertinet autem illa exceptio ad juramenta conventionum, et obligationum humanarum; ergo recte conjectamus; illa esse prohibita, nisi in casibus exceptis. Consonat etiam ipse contextus, duo enim fuerant prohibita, scilicet, contractus et iudicium; additur ergo juramentum, quo illa firmari solent. Itaque textum illum intelligo de juramento solemniter facto in aliqua publica actione humana, sive illa pertineat ad iudicium, sive ad alia negotia publica, quæ inter homines geruntur, et præsertim illa quæ fieri solent ad pacta firmanda, et novas obligationes inducendas. Et propterea specialiter juramentum pro pace permittitur, quia est valde pium, et quia pax est omni tempore procuranda. Sub pace autem intelliguntur omnia, quæ ad iurgia removenda, et concordiam faciendam inter aliquos transiguntur, nam hæc in festis licent et juramento firmari possunt, ut sentit *Glos.*, in cap. ult. de Fer., verb. *Quibus*, in fin.; et ibi Panorm., n. 14. Et simili modo, quotiescumque iudicium ob piam causam in die festo agi potest, juramentum etiam postulari potest, ut iidem sentiunt; tum quia est eadem ratio; tum etiam quia, concessio principali, conceduntur accessoria, maxime quæ necessaria sunt; juramentum vero est moraliter necessarium in iudicio.

19. *Explicatur limitatio quedam legis.* — Atque ex his facile est explicare limitationem, quæ huic prohibitioni adjungitur in d. cap. ultim. de Fer., his verbis: *Nisi necessitas urgeat, vel pietas suadeat*; quacumque enim ex his duabus causis interveniente, potest licite causa judicialis tractari in die festo sine ulla dispensatione hominis, quia ipso facto cessat obligatio legis, quia lex ipsa expresse illam limitavit. Procedit autem dicta limitatio in qualibet causa, sive civili, sive criminali, ut omnes docent, ac subinde in causa tam temporalis quam spiritali; quia lex tam indefinite et generaliter excipit, sicut prohibuerat; ergo, sicut omne iudicium prohibuerat, ita omne concedit in illis duobus casibus. Cum autem distinctis verbis, et modo diverso utramque causam ponat, certum est distinctas

causas, et rationes per illa verba significari.

20. *De necessitate.* — Necessitatem ergo imprimis omnes Doctores intelligunt esse, quando id ad effectum ipsius iudicii est necessarium, ut in festo fiat. Quod his verbis declaravit Ulpian., in l. 1, § *Sed excipiuntur*, ff. de Fer.: *Si res tempore peritura sit, hoc est, si dilatio actionem sit peremptura; cui consonat c. Significaverunt*, ult. de Jud. Item *rei servandae causae*, ut dicitur in l. 2, ff. eod., id est, ut Glos. exponit, *quando est debitor suspectus ne dilapidet*; idemque erit, ne fugiat, vel ne res pereat, aut notabiliter interim damnificetur. Unde additur ibid., in l. 3, *solere jus dici in feriis, de rebus quae tempore vel morte periturae sunt*, quarum varia exempla subiiciuntur. Et in fine additur: *Item in eum, qui quid, nundinarum nomine, adversus communem utilitatem accepit.* Unde intelligimus, et proprium litigantium commodum, et publicam utilitatem posse hanc necessitatem inducere. Unde Hostiens. et Abb., in d. cap. ult., recte adnotarunt, non solum periculum spiritualis nocementi, sed etiam temporalis damni, privati vel publici, ad hanc necessitatem sufficere; nam de temporali loquuntur praedicta jura civilia; de spirituali ratio a fortiori probat, quia spiritualia temporalibus praeferenda sunt, unde tunc necessitati etiam pietas conjungitur. Habet denique locum haec necessitas non solum in causis civilibus, sed etiam in criminalibus. Sic enim latro suspectus de fuga potest in die festo incarcerari, et contra eum procedi, quantum necesse fuerit, juxta Glossam, Bartolum, et alios, in l. ult., C. de Fer. Item, si atrox delictum cum publico scandalo commissum sit in die festo, potest statim publice judicari et puniri, si ad publicum exemplum ita expediat. Item, hac ratione solent haeretici in diebus festis publice judicari, et supplicio affici, ut major concursus populi fieri possit, quod ad populi terrorem et instructionem valde necessarium est. Et ob similem causam in parvis oppidis solent similia iudicia in festis permitti, quia in profestis non adsunt rusticani et agrorum cultores. His fere modis explicant verba illa: *Nisi necessitas urgeat*, Glossa, Hostiens., Panormitanus et alii in d. cap. ultim.; Glossa etiam ult., in d. cap. *Significaverunt*, et Glossa 1, 15, q. 4, in princ.; Glossa etiam et Doctores in d. lege 1, et sequentibus, ff. de Feriis.

21. *Quid pietatis nomine intelligatur in hoc loco.* — Altera vero pars de causa pietatis recte explicatur a Cajetano, d. artic. 4, § *Ad hoc*

dubium, ubi distinguit pietatis nomen; nam interdum pro religione sumitur, interdum pro misericordia, interdum propriissime pro virtute observantiae ad patriam, parentes, et consanguineos; dicitque ibi sumi pro misericordia pauperum, et indigentium personarum; nam haec sola interdum sufficit, ut liceat iudicia in festis agere absque alia necessitate, praeter eam quam vera ratio misericordiae includit. Et ita etiam sentiunt omnes Doctores citati, et exemplum ponunt in causa miserabilium personarum, ad quas pertinent illa exempla, l. 2, ff. de Fer.: *Ut tutores et curatores dentur, alimenta constituantur*, etc. Eadem ratione, si litigantes sint valde pauperes, possunt in die festo expediri, ne graventur expensis ultra id quod possunt, et sic de aliis. Adde vero non ita oportere restringere hanc pietatem ad misericordiam, ut non possit etiam pro religione et pro patria iudicium peragi in die festo; quia, si similis ratio et causa subsit in persona religiosa, vel in aliqua ecclesia, vel in causa civitatis, seu patriae, poterit etiam in illa iudicium exerceri in die festo; quia titulus religionis, vel propriae pietatis adjunctus non minuit, sed auget rationem hujus indigentiae. Neque hoc voluit negare Cajetanus, sed intelligit, solum finem quasi extrinsecum religionis, vel pietatis ad parentes vel patriam, non sufficere, nisi aliqua ratio indigentiae, vel miseriae in eis sublevandae, concurrat. Quod gravissimum profecto est, quia oportet pietatis causam talem esse, ut causam rationabilem tribuat non differendi iudicium in die festo: solus autem religionis, vel cognitionis, aut patriae titulus non affert rationabilem causam, nisi ex parte ipsorum sit aliqua indigentia, ratione cuius illis celeriter subveniendum sit. Denique advertit optime Cajetanus hanc exceptionem, quoad hanc partem, non esse extendendam ad opera servilia, neque ad alia prohibita extrajudicialia; nam de solis actibus judicialibus dictum caput ultimum loquitur. Quia de illis tantum excipit, de quibus prohibitionem fecit, ut per se constat; nam illa exceptio est pars ejusdem legis, et eodem contextu proponitur. Unde, licet prior pars, quae est de necessitate, in aliis operibus locum habeat, non est ex vi hujus capituli, sed vel ex ipso jure naturae, vel ex generali intentione legum positivarum. Posterior autem pars de pietate est ex peculiari indulgentia hujus legis, quae nolumit cum majori rigore prohibere iudicia in die festo; et ideo extendenda non est ad alia

opera servilia, ut illa liceant in die festo, propter solam misericordiam non necessariam pro illo die; quia hoc non licet, ut supra vidimus.

CAPUT XXXI.

QUANTA SIT OBLIGATIO HUIUS PROHIBITIONIS, ET QUANTUM DURET.

1. *Transgressionem hujus praeccepti esse mortalem.* — Duo haec supersunt explicanda circa obligationem hujus praeccepti, quae ex dictis breviter expediri possunt, et ideo simul illa proponimus. Primum est, quanta sit haec obligatio, id est, an sit tanta, ut ex genere obliget sub reatu mortalis culpae, vel tantum venialis. In quo auctores, qui dixerunt praecceptum hoc quoad partem affirmativam non obligare sub mortali, idem fortasse dicerent de hac parte negativa, quia est eadem fere ratio. Dicendum vero est, gravem esse obligationem hujus praeccepti, atque adeo transgressionem ejus ex suo genere peccatum esse mortale, licet in individuo possit esse veniale ex levitate materiae, aut excusari ex conscientia erronea probabili ex consilio alienius, qui reputatur doctus ac fide dignus, vel ex aliqua simplici inadvertentia et cogitatione. Haec resolutio est clara ex superioribus; nam primo hoc praecceptum est virtutis religionis, et ex ea parte grave; ordinatur etiam ad gravissimum finem, qui est divinus cultus; ergo cessatio quam praecipit, spectata ut cadit sub hoc praecceptum, materia est satis gravis. Praeterea, Deus in lege veteri gravissime puniebat hoc delictum, et Ecclesia interdum excommunicat fideles propter transgressionem diei festi; ergo signum est culpam esse de se gravem. Denique hic est communis sensus Ecclesiae.

2. *Posse esse venialem ex levitate materiae.* — Nihilominus ex levitate materiae posse hoc esse veniale, certissimum est ex generali regula operum humanorum: nulla enim ratio specialis occurrit excipiendi hoc praecceptum ab illa regula. Confirmatur, nam ex communi sententia, hac ratione excusantur a culpa mortali tondentes barbam et capillos capitis in die festo; si enim per partem horae, paulo plus minusve id faciant, non censetur materia gravis, ut est communis doctrina Sylvestri, Angeli, Cajetani, Soti, Navarri, in locis citatis, et aliorum communiter. Nam, sicut exiguum opus censetur materia levis, ita

etiam opus brevi tempore durans. Quantum vero sit hoc tempus, incertum est. Quidam dicunt, si non attingat tertiam partem diei, non esse materiam gravem. Sed nimia est licentia, multumque praedudat praeccepto, et nulla probabili ratione nititur. Alii dicunt, si attingat horam integram, jam esse materiam gravem. Sed nimia est et rigorosa restrictio, quia respectu totius diei pars vigesima quarta non apparet nimia, nec multum impedire finem praeccepti, qui est cultus Dei. Quare prudenti arbitrio hoc existimo relinquendum; nam considerare oportet qualitatem et laborem operis. Atque hinc patet, posse etiam hoc accidere ex iudicio conscientiae, nam cum hoc pendeat ex arbitrio, facile potest quis decipi invincibiliter, putans esse levem materiam, quae in se gravis est, et tunc certum est excusari a culpa mortali, licet non excusetur a veniali. Adde in his casibus, si cum materiae levitate simul concurrat aliquis necessitas, licet magna non sit, facile posse etiam venialem culpam excusari, ut ex his, quae dicemus, constabit.

3. *Obligatio hujus praeccepti durat integro die naturali.* — Circa secundum punctum, dicendum imprimis est, obligationem hujus praeccepti ordinarie durare pro toto tempore unius diei naturalis, id est, viginti quatuor horarum, nisi in aliquo particulari praeccepto pars tantum diei designetur. Hoc totum satis explicatum est, agendo de temporis determinatione facta in tertio praeccepto Decalogi. Ibi enim ostendimus hoc tempus viginti quatuor horarum non esse determinatum jure naturali (quod etiam per se est satis notum); in lege autem veteri jure divino tempus illud definitum esse pro celebratione sabbathi, et fere pro singulis festivitibus. Unde intulimus ridiculam esse opinionem asserentium, hanc determinationem esse nunc de jure divino, vel esse immutabilem; quia jus divinum antiquae legis nunc non obligat, et oppositum sentire, esset haeticum; jus autem divinum naturale in hac re locum non habet; superest ergo ut tota haec determinatio sit nunc de jure ecclesiastico. Unde constat posse in Ecclesia dari praecceptum vacandi in festo aliquo pro dimidio tantum die naturali, vel etiam artificiali, ut ab ortu solis usque ad meridiem, quod supra probatum est. Id tamen non fit in festivitibus toti Ecclesiae communibus; et hoc satis est ut dicamus, ordinarie tempus hoc esse viginti quatuor horarum, quia ita determinatur in illis festivitibus generalibus, et